

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra praktické teologie

Bakalářská práce

Problémy ústavní výchovy -
jsou řešením domy na půl cesty?

Autor práce: Oldřiška Kavanová

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Forma studia: Prezenční

Ročník: 3.

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Jana Šimečková

Prohlašuji, že svoji bakalářskou jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

České Budějovice, 12. 6. 2008

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Janě Šimečkové za metodické vedení práce, cenné rady a trpělivost a děkuji zaměstnancům domů na půl cesty, kteří ochotně vyplnili dotazníky.

České Budějovice, 12. 6. 2008

OBSAH

ÚVOD	5-6
1. TEORETICKÁ ČÁST	
1.1 Vývoj péče o potřebné	7-8
1.2 Vývoj péče o potřebné v českých zemích	8-10
1.3 Ústavní výchova v současnosti	10-12
1.3.1 Funkce ústavu	12
1.3.2 Soustava zařízení pro výkon ústavní péče	12-15
1.4 Rizika ústavní péče	14-18
1.5 Dětský domov	18-19
1.6 Ukončení ústavní výchovy	19-20
1.7 Domy na půl cesty	20-22
2. PRAKTICKÁ ČÁST	
2.1 Cíl výzkumu	23
2.2 Stanovení hypotézy	23
2.3 Interpretace výsledků	23-26
2.4 Vyhodnocení otázek dotazníku	26-30
ZÁVĚR	31
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	32-33
SEZNAM PŘÍLOH	34
PŘÍLOHY	35-39
ABSTRAKT	40-41

Úvod

Dnešní společnost musí řešit spoustu problémů, mezi které také patří problematika dětí opuštěných, žijících mimo svou rodinu. Tam, kde rodina selhává a dítě nemůže být umístěno do náhradní rodinné péče, pomáhá stát, který v resortu školství vytvořil kolektivní výchovná zařízení - dětské domovy. Ústavní výchova je nařízena soudem a dítě je umístěno do dětského domova.

Od roku 2003 spolupracuji s dětským domovem a setkala jsem se tedy i s dětmi, které brány domova opouštěly. A tehdy mě zaujala problematika odchodu dětí ze zařízení. Setkala jsem se s rodinami dětí, které se najednou objevily, přestože se o dítě během jeho pobytu v domově nezajímaly, ale i s rodinami, ke kterým se konečně dítě mohlo vrátit na stálo. Někteří se však k rodině vrátit nemohli nebo nechtěli a nastal problém kam jít.

K ukončení ústavní výchovy dítěte může vést osvojení či pěstounská péče, které se spíše týkají dětí mladšího věku. Nejčastěji však děti opouštějí domov po dosažení plnoletosti, někdy, i přestože jedinec neukončí profesní přípravu. V tomto případě si děti musejí hledat práci, bydlení, začínají navazovat nové vztahy a začleňují se do běžné společnosti. Právě tato fáze je rozhodující pro další život jedince, a pro mne je nejvýznamnějším prvkem mé práce.

Cílem mé práce je zjistit, jak jsou děti, které nevyrostají ve své biologické rodině připraveny na život a jak jsou schopny adaptovat se s tímto handicapem do dnešní multikulturní společnosti. Pozornost věnuji rizikům ústavní péče jako takové, dále i z hlediska jejich dopadů na klienty a možným psychickým důsledkům, které sebou nese umístění do dětského domova a které mají vliv na život jedince po ukončení ústavní péče.

V teoretické části práce se zabývám historií, respektive vývojem péče o potřebné v průběhu doby, současným stavem a výchovou v dětském domově, důsledky dlouhodobého pobytu v ústavní péči, možnostmi ukončení ústavní výchovy a problematikou domů na půl cesty.

Praktickou část tvoří výzkum, kterým jsem se snažila zjistit, v jaké míře využívají klienti možnosti domů na půl cesty a jak vnímají pracovníci zařízení připravenost klientů po ukončení ústavní výchovy na samostatný život. Výzkum

jsem provedla formou hypotéz a dotazníků poslaných vedoucím pracovníkům domů na půl cesty. Dotazník tvoří 16 převážně otevřených otázek, které se dají rozdělit do dvou okruhů. Za prvé mne zajímali klienti zařízení, jejich problémy, délka jejich pobytu v zařízení a bydlení po odchodu z domu na půl cesty a za druhé jsem se zaměřila na zmapování zařízení, jejich nabízených služeb a podmínek přijetí.

Problematice ústavní výchovy se v Česku hojně věnují Oldřich Matoušek a Zdeněk Matějček, z jejichž publikací jsem čerpala nejvíce. Dalšími důležitými zdroji jsou portály MŠMT a MPSV. Mezi slovenskými autory jsem objevila Albína Škovieru, který působí na Pedagogické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě a zabývá se problematikou náhradní výchovy.

1.1 Vývoj péče o potřebné

Vývoj péče o potřebné je úzce spjat s politickou a ekonomickou situací dané doby. V období prvních civilizací lidé věřili v magii a nadpřirozené síly, nemoc či handicap byl znakem posedlosti zlým duchem. Léčba a pomoc byly tedy poskytovány formou léčitelství, zařikání a poskytnutím ochranných symbolů.¹

Období antického Řecka je známé svou touhou po ideálu krásy, díky které byly handicapované děti zabíjeny. Podobně se zacházelo i s dětmi nechtěnými, o životě dítěte rozhodoval otec a dítě mohlo být zabito nebo si ho k výchově vzala neplodná žena. Stát se nezabýval chudobou, zajišťoval pouze složky související s obranou státu, tedy armádu, policii, cvičiště apod. V Římě byla situace podobná jako v Řecku. V době císařství byly v Římě založeny ženská a mužská nemocnice a několik zařízení na venkově, kde pracovali převážně otroci. Veškeré dary poskytované oběma státy nebylo možné nárokovat, byly určeny pouze svobodným občanům a neexistovala institucionalizovaná pomoc chudým.²

S příchodem křesťanství se v mnohém zlepšila péče o potřebné, která byla založena na principu občanské solidarity. Byly zakládány první ústavy tzv. xenodochia a orfanotrofia, což byly sirotčince. Péčí o potřebné se hlavně zabývaly ženské řeholní řády. Kláštery se stávají významnými kulturními a vzdělávacími institucemi a současně nabízejí i možnosti k pomoci potřebným, zejména chudým.³

Velký zlom v péči o chudé znamenaly tzv. chudinské zákony královny Alžběty z roku 1601, které rozdělovaly chudé do tří skupin a odpovědným za péči o ně určily příbuzné, obec a úřady, nikoli církevní zařízení. Pokud chudý neměl příbuzné a žil legálně ve farnosti, byl považován za registrovaného chudého. Od této doby se více angažuje šlechta a bohatí obchodníci a jsou zakládány státní instituce pro pomoc potřebným.⁴

Významným pedagogem, který zakládal ústavy pro výchovu dětí, byl Jan

¹MÜHLPACHR, P. *Vývoj ústavní péče: (Filozoficko-historický pohled)*. Brno : Masarykova univerzita, 2001.

²MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*. Praha : Portál, 2001.

³MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1995.

⁴MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*. Praha : Portál, 2001.

Jindřich Pestalozzi (1746-1827). První výchovný ústav zřídil v Neuhořově ve Švýcarsku. V tomto ústavu byla dětem poskytována veškerá péče a Pestalozzi zde zavedl výrobní práci, kterou si měli zabezpečit prostředky pro přežití. Vzhledem k neochotě veřejnosti tento pokus skončil nezdarem, protože pokud by děti měly vlastní prací zabezpečit chod ústavu, byly by značně přetěžované. Další pokusy o zřízení výchovného ústavu skončily obdobně, ale přesto zůstala myšlenka zpřístupnění vzdělání i dětem z chudých rodin. Základní aspekt Pestalozziho výchovné práce je vztah mezi dítětem a vychovatelem, láska k lidem, která je i podstatou mravnosti. K dalším významným pedagogům této doby patří i Johann Bernhard Basedow nebo Ivan Ivanovič Beckoj.⁵

V roce 1869 vstoupil v platnost nový školní zákon, který se snažil řešit problematiku potřebných dětí pomocí zřizování ústavů. Ústavy však našly spoustu odpůrců, kteří chtěli děti umisťovat do chudých rodin převážně proto, aby se naučily pracovat a nedostaly vše téměř zadarmo. Počet dětí odkázaných na stát stoupá a společnost se nezabývá prevencí, ale řeší až nastalé problémy formou nápravných zařízení pro děti a mládež.⁶

20. století je ve znamení vzniku dobrovolnických a svépomocných skupin, které se zabývají problematikou lidských práv a tedy i pomocí potřebným. Přístup k potřebným, handicapovaným či seniorům se mění podle politické situace dané země. V západních zemích se nejvíce angažuje stát a neziskové organizace vedou konkurenční boj o přidělení finančních prostředků a o zakázky v podobě možností vzniku nestátních institucí pro různé cílové skupiny.⁷

1.2 Vývoj péče o potřebné v českých zemích

Vývoj ústavní péče na našem území byl podobný jako vývoj v západních zemích. Vláda Marie Terezie a Josefa II. však přinesla určité změny v přístupu

⁵VALENTA, V. *Aplikace rodinné výchovy v činnosti dětského domova*. Ústí nad Labem : Krajský pedagogický ústav v Ústí nad Labem, 1975.

⁶TAXOVÁ, J. *Výchovné problémy dětských domovů*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1967.

⁷MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1995.

k péči o potřebné, převážně o děti.

V období vlády Marie Terezie se stal sociálním problémem velký počet zanedbaných dětí, jejichž rodiče sice pracovali, ale o děti se nestarali. Protože sirotčince a útulky pro děti nestačily, byly posílány do tzv. *tkalcovských škol*. Pražský nalezinec roku 1789 plnil roli útulku pro nemanželské děti, než byly umístěny do pěstounské péče. Později v nalezinci přijímali děti narozené v nemocnici i děti z ulice. I předpisy Josefa II. podporovaly rozvoj ústavních forem péče.⁸

V období před první světovou válkou stát dával přednost umístování dětí do pěstounské péče, protože nebyla na rozdíl od péče ústavní tak finančně náročná. Od roku 1908 jsou internátní zařízení pro osiřelé, opuštěné děti pojmenována jako dětské domovy. Tyto domovy nespadaly do rezortu školství a jejich chod byl založen na ochotě pěstounů a pěstounek. Převážná většina domovů měla malou kapacitu, přijímáni byli sourozenci a děti různého věku. V období mezi dvěma válkami pokročil vývoj ústavní péče, ale zůstala nejednotnost a odlišná úroveň mezi domovy.⁹

Po 2. světové válce se ruší malé ústavy a vznikají kolektivní zařízení, která jsou věkově odstupňovaná, a začala se vyvíjet nová forma péče - SOS vesničky. V roce 1949 převzal stát dětské domovy, výchovné ústavy i domovy odpočinku od církve a domovy se staly nezávislými na dobročinnosti. Rok 1963 přinesl nový zákon o rodině, který opět zavedl náhradní rodinnou péči. V této době se také začalo ohleduplněji a humánněji přistupovat k mládeži a k seniorům.¹⁰

Zlomový rok 1989 znamenal nové možnosti v ústavní péči. Byla zakládána mnohá nestátní sdružení a spolky, které zřizovaly převážně stacionáře a speciální školy. Dnes převládá trend malých ústavů a velká kolektivní zařízení se přeměňují v zařízení rodinná. Také se vyvíjejí možnosti adopce a pěstounské péče jako neústavních alternativ náhradní rodinné péče.¹¹

⁸MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1995.

⁹TAXOVÁ, J. *Výchovné problémy dětských domovů*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1967.

¹⁰MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*. Praha : Portál, 2001.

¹¹MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1995.

Podle Ústavu pro informace ve vzdělávání bylo v roce 1989 v Československé republice 158 zařízení ústavní péče, z toho bylo 96 dětských domovů, ve kterých bylo umístěno 3 127 svěřenců. Nejméně obsazovaným zařízením v témže roce byl diagnostický ústav pro mládež se 143 svěřenci.¹²

1.3 Ústavní výchova v současnosti

Dnes se o problematiku ústavní výchovy zajímá spousta institucí. Dělají se výzkumy a statistiky a stále se řeší otázka, zda není institucionální výchova již přežitkem a děti by se měly umisťovat do náhradní rodinné péče v podobě adopce či pěstounské péče. Odborníci se v odpovědi rozcházejí, existují dvě skupiny, kdy jedna s ústavní péčí souhlasí a druhá ne.¹³

Ústavní péči také provázejí skandály, kterými se hojně zabývají média. Čas od času proběhne kauza o zneužívání klientů v ústavech či nalezení ostatků ve sklepích zařízení pro výkon ústavní péče. Rizikům, která sebou nese ústavní výchova se věnuji v další kapitole.

Dnešní společnost se často zabývá otázkou, zda je ústavní výchova lepší než dysfunkční rodina. Často se argumentuje tím, že dětem je nejlépe u vlastních rodičů a žádná instituce je nemůže nahradit. K problematice dětí s nařízenou ústavní výchovou se vyjádřil i Výbor OSN pro práva dítěte. Výbor vnímá umístování dětí do ústavu jako preferované řešení rodinných problémů, protože chybí podpora rodičovské odpovědnosti a zároveň se rodině nedostává dostatečné prevence vzniku rodinných problémů, např. ve formě rodinného poradenství.¹⁴

Ústavní výchovu nařizuje soud podle § 46 zákona o rodině. Důvodem k umístění je vážně ohrožená výchova dítěte a všechna nápravná opatření selhala nebo se rodiče o dítě ze závažných důvodů nemohou starat. Ústavní výchova

¹²Ústav pro informace ve vzdělávání [online]. Praha : Ústav pro informace ve vzdělávání, © 2003 [cit. 2008-04-08]. Dostupné na WWW: <<http://www.uiv.cz/rubrika/101>>.

¹³ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha : Portál, 2007.

¹⁴Liga lidských práv [online]. Praha : Liga lidských práv, © 2003 [cit. 2008-04-3]. Dostupné na WWW: <<http://www.llp.cz/cz/tiskove-zpravy>>

může být nařízena v jakémkoli věku dítěte do nabytí zletilosti, resp. do ukončení profesní přípravy.¹⁵

Nejčastějším důvodem pro nařízení ústavní výchovy je nepříznivá situace rodiny, tedy špatné materiální, sociální i duševní zázemí pro harmonický vývoj dítěte. Podle studií Ligy lidských práv je v ČR odebíráno více než 70% dětí z důvodů nevyhovující sociální situace. K dalším důvodům patří smrt rodičů, zneužívání dítěte, odložení či opuštění dítěte nebo neplnění rodičovských povinností z důvodů dlouhodobé nemoci rodiče.¹⁶

Úmluva práv dítěte mluví v článku 20 o možnostech dítěte, které nemůže vyrůstat ve vlastní rodině následovně:

- *„Dítě dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo dítě, které ve svém vlastním zájmu nemůže být ponecháno v tomto prostředí, má právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem.*
- *Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím náhradní péči.*
- *Tato péče může mezi jiným zahrnovat předání do výchovy, institut "kafala" podle islámského práva, osvojení a v nutných případech umístění do vhodného zařízení péče o děti. Při volbě řešení je nutno brát ohled na žádoucí kontinuitu ve výchově dítěte a na jeho etnický, náboženský, kulturní a jazykový původ.“¹⁷*

Podle statistiky Ústavu pro informace ve vzdělávání bylo ve školním roce 2006/2007 celkem 229 výchovných zařízení, z toho 153 dětských domovů se 4 815 umístěnými dětmi a z toho bylo 2 210 dívek. Nejméně obsazovaným zařízením v témže školním roce byl diagnostický ústav s 516 umístěnými dětmi.¹⁸

Pokud tyto údaje srovnáme se statistikou z roku 1989, zjistíme, že počet dětských domovů narostl o 57 a počet dětí umístěných do domova vzrostl o 1688. Poměrově to znamená, že vzrůstá počet zařízení a počet umisťovaných dětí nenarůstá nijak markantně. Tento jev tedy může znamenat, že v jednom domově

¹⁵Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině.

¹⁶BITTNER, P., HAVIGEROVÁ, J., JANIŠOVÁ, I., LANGHANOVÁ, H. *Děti z ústavů!* Praha : Liga lidských práv, 2007.

¹⁷Úmluva o právech dítěte. New York, 20. 11. 1989.

¹⁸Ústav pro informace ve vzdělávání [online]. Praha : Ústav pro informace ve vzdělávání, © 2007 [cit. 2008-04-14]. Dostupné na WWW: <<http://www.uiv.cz/rubrika/101>>.

žije méně dětí a je tak větší možnost přeměnit velká kolektivní zařízení na rodinné typy dětských domovů.

1.3.1 Funkce ústavů

Ústavní péče je často kritizována, přesto splňuje určité funkce a dá se tedy říct, že je funkční náhradní institucí. Odborníci se v podstatě shodují na třech funkcích, které ústavy mají. Funkce jsou ovlivněny druhem ústavu. Uvádím funkce podle Matouška a zaměřím se na jejich vysvětlení z hlediska dětských domovů.

- „*Podpora a péče*” - tato funkce zajišťuje základní potřeby ve smyslu nahrazování vlastní funkční rodiny. Dětský domov poskytuje zázemí, výchovu, přístup ke vzdělání a zlepšení kvality života dětem, které mají nařízenou ústavní výchovu.
- „*Léčba, výchova a resocializace*” - znamená změnu stavu. V domově by se měl zlepšit fyzický i duševní stav dítěte, což ovlivní jeho život po odchodu z domova. Tuto funkci plní převážně výchovné ústavy a léčebny.
- „*Omezení, vyloučení a represe*” - ústavy se starají o klienty, kteří by mohli být nebezpeční pro společnost. Do dětských domovů se často dostanou děti, které mají zkušenosti s patologickým chováním, krádežemi, násilím.¹⁹

1.3.2 Soustava zařízení pro výkon ústavní péče v ČR

Ústavní výchova se v ČR vykonává v institucích dvou rezortů – ministerstva zdravotnictví a ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Pod Ministerstvo zdravotnictví ČR spadají:

- „*kojenecké ústavy, dětské domovy pro děti do tří let*” - nejdůležitějším úkolem těchto zařízení je péče o základní potřeby dětí a objasnění sociálně-právní situace dítěte. Dítě může být soudem právně uvolněno, pokud se o něj rodiče trvale nezajímají a může být svěřeno do náhradní rodinné péče.

¹⁹MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995.

- „*dětské psychiatrické léčebny a oddělení dětské psychiatrie*“ – v dětských psychiatrických léčebnách by měly být umístěny děti s diagnostikovanou psychickou poruchou, ale často zde děti zůstávají z důvodů neúnosnosti jejich chování a s ním spojenými problémy pro dětské domovy a výchovné ústavy.

Pod Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR spadají:

- „*dětské diagnostické ústavy*“ - zde se provádí diagnostika a komplexní vyšetření zdravotního stavu a podle výsledků těchto šetření se dítě umísťuje do dětského domova nebo do výchovného ústavu. Vzhledem k tomu, že diagnostický ústav a dětský domov často nebývají ve stejném kraji, může být dítě umístěno poměrně daleko od svého domova.²⁰
- „*dětské domovy*“ - *internátní* - poskytují jednotné služby pro děti, výchovné skupiny jsou děleny podle věku. Vychovatelé se zde hojně střídají. V současnosti jsou přeměňovány na dětské domovy rodinného typu. - *rodinné* – ve výchovné skupině jsou děti různého věku a 2-3 stálí vychovatelé. Vznikají přeměnou internátních domovů. - *soukromé* - vznikají v poslední době, jsou zde umísťováni sourozenci a děti se podílejí na veškerých činnostech zabezpečujících chod domova.²¹
- „*dětské domovy se základní školou*“ – u dětí je nařízená ústavní výchova a zároveň je např. nutná výchovně-léčebná péče nebo dítě nemůže navštěvovat základní školu v místě. Zařízení je určeno pro děti od 6 let do ukončení povinné školní docházky.
- „*výchovné ústavy*“ - sem jsou umísťovány děti od 15 let, výjimečně od 12 let se závažnými poruchami chování, jsou děleny podle pohlaví, nebo podle stupně poruch chování. Existují i výchovné ústavy pro nezletilé matky s dětmi.²²

²⁰ SVOBODOVÁ, M. Děti a náhradní výchovná péče. *Sociální práce*, 2003, roč. 21, s. 46-50.

²¹ MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. Praha : Galén, 199

²² Zpráva o stávajícím stavu NRP o děti a mládež bez rodinného zázemí v ČR. *Sociální práce*, 2003, č. 21, s. 28-45.

1.3.3 Rizika ústavní péče

V této kapitole se budu zabývat problémy ústavní výchovy jako takové a posléze i problémy, které mohou ovlivnit způsob života mladých klientů po opuštění brány domova. Dlouhodobý pobyt v ústavu sebou přináší určitá rizika, převážně po psychické stránce jedince. Jedinec umístěný do ústavu je odkázán na pomoc státu a musí se tak adaptovat na prostředí domova.

Jedním z významných problémů ústavní výchovy je, že koncepce ústavní péče spadá pod tři rezorty: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT), Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen MPSV) a Ministerstvo zdravotnictví (dále jen MZD). Péče o rodinu spadá pod MPSV, kdy pracovníci Oddělení sociálně-právní ochrany dětí odeberou dítě z rodiny a to je na základě soudního rozhodnutí umístěno do zařízení, které spadá buď pod MZD nebo pod MŠMT. Mezi rezorty ovšem chybí určitá provázanost a jednotná koncepce, což může vést k nevyhovujícím řešením situace dítěte, kterému selhala vlastní rodina.²³

Dalším problémem je přemísťování dítěte z jednoho zařízení do druhého. Pokud je dítě v ústavní péči od narození, nejprve žije v kojeneckém ústavu, popřípadě v dětském domově pro děti do tří let a poté je umístěno do dětského domova. Musí si tedy zvykat na nové prostředí, na nové pracovníky i kolektiv dětí. Pokud dítě nezvládne požadavky základní školy, může být přeřazeno do dětského domova se speciální školou a opět si musí zvykat na nové prostředí. O dalším vzdělání dětí rozhoduje často ředitel zařízení a děti začnou zpravidla navštěvovat odborná učiliště s internátem. A zde se dítě setkává s volnějším režimem, než je v dětském domově, který může mít vliv na chování dítěte. Pokud se vyskytnou výchovné problémy, popřípadě se začínají zhoršovat, dítě může být na základě diagnostického vyšetření umístěno do výchovného ústavu. Zde se setkávají děti s výchovnými problémy spolu s dětmi se závažnou kriminalitou. Problémem je, že doba pobytu ve výchovném ústavu není omezená a častým jevem jsou útky z tohoto zařízení. Takovéto přeřazování dítěte ze zařízení

²³BITTNER, P., HAVIGEROVÁ, J., JANIŠOVÁ, I., LANGHANSOVÁ, H. *Děti z ústavů!* Praha : Liga lidských práv, 2007.

do zařízení má vliv na psychiku jedince, protože nemá možnost vytvořit se pevná citová pouta a neustále přichází o pocit bezpečí a jistoty.²⁴

S umístěním klienta do zařízení ústavní péče souvisí i vývoj hodnotové orientace, která se vytváří v souvislosti výchovného prostředí, vlivem blízkých osob a sebepojetím jedince. Cílem výzkumu provedeného mezi žáky středních odborných učilišť vyrůstajících v rodinném prostředí, v dětských domovech a ve výchovných ústavech bylo přezkoumat vliv výchovného prostředí na vývoj hodnot. Na prvních místech všechny tři skupiny uvedly vlastnosti čestný, milující, čistotný. Klienti dětských domovů a výchovných ústavu uvedli vlastnosti obětavý a odvážný na vyšších místech než děti žijící v rodině. Jako nejvyšší hodnotu vidí všechny skupiny rodinu. Hodnotu pohodlí označili klienti dětských domovů a výchovných ústavu výš než děti z rodiny. Tento jev autor vysvětluje jako přirozený vzhledem k tomu, že děti žijící v rodině, vnímají své pohodlí jako samozřejmost. Vývoj hodnot u dětí s nařízenou ústavní výchovou je zajisté odvislý od věku, kdy se dítě do domova dostane, ale v každém případě má jakkoli dlouhý pobyt v domově na hodnoty vliv. Důležitý je zde také vztah s vlastní rodinou, která může ovlivňovat hodnoty jedince stejně tak jako vztah s pracovníky domova.²⁵

V současnosti často řešeným problémem je ukončení ústavní výchovy po nabytí zletilosti, popřípadě po ukončení profesní přípravy klienta. Dětský domov ani obec, v jejímž katastru je domov umístěn, nemají povinnost najít klientovi nové ubytování. Vzhledem k tomu, že stát nařídil ústavní péči, měl by mít i povinnost postarat se o klienta i po ukončení této péče. Pobytem v domově často dochází k zpřetrhání vazeb mezi klientem a původní rodinou, popřípadě i přáteli. Klient se po opuštění domova ocitne bez přístřeší, zaměstnání, jen s finanční částkou, kterou ukládá zákon. Touto problematikou se zabývají především nestátní neziskové organizace, které poskytují možnost ubytování v domech na půl cesty

²⁴SVOBODOVÁ, M., VRTBOVSKÁ, P. BÁRTOVÁ, D. *Zpráva o stávajícím stavu náhradní výchovné péče o děti a mládež bez rodinného zázemí v České republice*. Praha : Občanské sdružení DOM, 2002.

²⁵TURČEK, K. *Psychopatologické a sociálno-patologické prejavy detí a mládeže*. Bratislava : IRIS, 2003.

nebo v azylových domech. Dalším možným řešením by mohly být sociální byty, které by klientům poskytovala obec.²⁶

Následná rizika ústavní péče se týkají dopadů na klienty zařízení.

❖ **hospitalismus**, „což je stav dobré adaptace na umělé ústavní podmínky doprovázený snižující se schopností adaptace na neústavní život.“²⁷

Hospitalismus je mnoha autory uváděn jako nejzávažnější riziko ústavní péče. V praxi to znamená, že klient domova si zvykne na standart, který mu poskytne zařízení a sám se nemusí o nic starat. Po odchodu z domova jsou tedy klienti v mnoha případech nemile překvapeni. Svět mimo domov je jiný, doteď měl klient přístřeší, stravu, kapesné a jiné materiální zajištění a není plně připraven na to, že nyní se o to musí postarat sám a za peníze. S tímto problémem také souvisí navazování vztahů. V domově se klient setkává se stále stejnými lidmi, jak s dětmi, tak dospělými. Samozřejmě je v kontaktu i s lidmi mimo zařízení, např. ve škole, ale jinak nemá příliš příležitostí poznat nové lidi, kteří nemají se zařízením žádnou spojitost. Tedy po opuštění domova klient neumí navazovat vztahy často ani komunikovat s cizími lidmi na formální úrovni.²⁸

❖ **šikana**, a to jak mezi klienty, tak mezi klientem a vychovatelem. Z minulosti jsou známé případy, kdy zaměstnanci zařízení zneužívali či šikanovali klienty zařízení. Nejčastěji šikanovanými jsou handicapovaní, málo sebevědomí či nějakým způsobem odlišní klienti. Šikana může mít mnoho podob od omezování práv, přes tělesné a duševní týrání až po sexuální zneužívání. K šikanování se často uchylují lidé, kteří mají s agresivitou tohoto druhu zkušenost. Není výjimkou, že šikanuje ten, kdo byl sám šikanován. Problém je, že šikanu lze těžko prokázat. Málokdo se nechá přistihnout a málokdo najde odvahu postavit se agresorovi na odpor.²⁹

❖ **zamilovanost či navazování intimních kontaktů**. Častěji jsem se setkala

²⁶BITTNER, P., HAVIGEROVÁ, J., JANIŠOVÁ, I., LANGHANSOVÁ, H. *Děti z ústavů!* Praha : Liga lidských práv, 2007.

²⁷MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995, s. 107.

²⁸MÜHLPACHR, P. *Vývoj ústavní péče: (Filozoficko-historický pohled)*. Brno : Masarykova univerzita, 2001.

²⁹MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1995.

s navázáním erotického vztahu mezi klienty, ale může vzniknout i mezi klientem a pracovníkem. Otázkou je, jak tento problém řešit. Navázání vztahu mezi klienty vzniká z nedostatku příležitostí k seznámení se a mnohdy i ze zvědavosti.³⁰

- ❖ **ztráta soukromí.** Dnes, kdy už téměř neexistují velké kolektivní domovy, mají klienti mnohem více soukromí. Samozřejmě, že každý nemůže mít svůj pokoj, obývají jej po 2 či 3. Je zřejmé, že se klienti jedné rodinné buňky určitým způsobem omezují. Jeden nemůže poslouchat hlasitou hudbu, protože se jiný učí a podobně. Často se také stává, že dárky, které klient dostane od příbuzných či kamarádů, může vzbudit v ostatních závist, která vede k odebrání či zničení věci. A na tyto situace jsou klienti dětského domova obzvláště citliví a berou ji jako nejhrubší narušení jejich soukromého vlastnictví.³¹

Všechna tato rizika mohou negativně ovlivnit život klienta v době pobytu i po ukončení ústavní péče a mohou mít za následek i psychická traumata. Jak bylo řečeno výše, není problémem zajistit klienty po materiální stránce, ale uspokojit jejich psychické potřeby. Matějček uvádí 5 základních duševních potřeb:

- *„Potřeba náležitého přísunu podnětů zvenčí“ - znamená dostatečné množství, kvalitu a různorodost podnětů pro rozvoj dítěte.*
- *„Potřeba smysluplného světa“ - znamená pro dítě nalézt řád a smysl v tom, co dělá, co dělají ostatní. Dítě musí rozpoznat souvislosti mezi podněty a chováním, ke kterému vedou.*
- *„Potřeba životní jistoty“ - znamená citový vztah k určité osobě, který musí být dlouhodobý, oboustranný, hluboký a dítě musí vědět, že osoba je tu pro něj. Tato potřeba rozvíjí sebedůvěru i důvěru k ostatním a ke světu.*
- *„Potřeba vlastní společenské hodnoty“ - znamená osobní identitu, mít místo ve společnosti, být přijímáno.*

³⁰MÜHLPACHR, P. *Vývoj ústavní péče: (Filozoficko-historický pohled)*. Brno : Masarykova univerzita, 2001.

³¹MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1995.

- „Potřeba otevřené budoucnosti“ - znamená zdroj naděje, životní perspektivy.³²

Tyto psychické potřeby se vyvíjejí a jejich dlouhodobé neuspokojování vede k psychické deprivaci. Pro klienty dětského domova jsou osobami, které mají tyto potřeby uspokojit, vychovatelé. Není však snadné naplnit na dostatečné úrovni všechny tyto potřeby u 6 až 8 klientů najednou. Je obecně známo, že psychická deprivace se vyznačuje ve vývoji jinými prvky a postihuje různé složky osobnosti a chování klienta.³³

Druhem deprivace je psychická subdeprivace. Klienti dětského domova mají omezené možnosti navázat blízký citový vztah s dospělou osobou mimo vychovatele či jiné osoby zaměstnané v zařízení. Mohou se objevit dva způsoby krajního chování klienta. Prvním je přehnané přeceňování sebe sama, které může být spojeno s agresivitou a druhým je výrazné podceňování, které může mít za následek vstup do určité skupiny. Subdeprivace je značná u klientů, kteří jsou prakticky od narození umístěni do ústavu a právě tito klienti mají velké potíže s navazováním kontaktů, s vyjádřením pocitů a reakcemi na pocity druhých.³⁴

1.5 Dětský domov

Dětský domov uvádím jako zařízení, do kterého jsou nejčastěji umístěny děti s nařízenou ústavní výchovou.

Dětské domovy jsou školská výchovná, převážně státní zařízení pro výkon ústavní výchovy, nařízené dětem, o které se ze závažných důvodů nemůže postarat vlastní rodina a náhradní rodinná péče není možná.³⁵

Podle zákona 383/2005 Sb., kterým se mění zákon 109/2002Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony:

³²MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha : Portál, 1994, s. 53-55.

³³MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha : Portál, 1994.

³⁴MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. Praha : Galén, 1994

³⁵*Dům otevřených možností* [online]. Praha : Dom, © 2004 [cit. 2008-04-08]. Dostupné na WWW:<http://www.dom-os.cz/dokumenty/downloads_Koncepce_SPR.pdf.

- „(1) Dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.
- (2) Účelem dětského domova je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova. A o změně dalších zákonů.
- (3) Do dětského domova mohou být umísťovány děti ve věku zpravidla od 3 do nejvýše 18 let. Do dětského domova se rovněž umísťují nezletilé matky spolu s jejich dětmi.³⁶

Internátní typ dětských domovů začíná nahrazovat typ rodinný. K největším rozdílům mezi oběma typy domovů patří kvalita interpersonálních vztahů a s tím související kvalitě výchovné péče o děti. V internátním typu domova se vychovatelé neustále střídají a děti tak nemají možnost navázat hlubší citový vztah s dospělou osobou a vychovatelé se musejí stále učit jednat a přistupovat ke každému dítěti. Oproti tomu v rodinném typu domova se jedné skupině věnují 2 vychovatelé a vztah má možnost se utvářet. Stejně tak vychovatelé ví, co na které dítě platí, mohou rozvíjet jeho silné stránky a pomáhat mu zvládnout ty slabé.³⁷

1.6 Ukončení ústavní péče

Ukončit pobyt v zařízení může ředitel zařízení podle § 24 zákona č. 383/2005 Sb. z několika důvodů:

- „a) soud nařídil ukončení ústavní výchovy nebo ochranné výchovy,
- b) klient dosáhl plnoletosti a nechce dobrovolně zůstat v zařízení po dobu profesní přípravy,
- c) klient dosáhl 19, let byla mu prodloužena ústavní výchova a nechce dobrovolně zůstat v zařízení po dobu profesní přípravy,

³⁶Zákon č.383/2005 Sb.

³⁷VALENTA, V. *Aplikace rodinné výchovy v činnosti dětského domova*. Ústí nad Labem : Krajský pedagogický ústav v Ústí nad Labem, 1975.

d) rozhodnutí soudu o osvojení či pěstounské péči nabylo právní moci,
e) uplynuly 3 měsíce od vykonatelnosti předběžného opatření u dítěte, nebylo-li před uplynutím této doby zahájeno řízení ve věci samé.

*Prodloužení ústavní výchovy kvůli nedokončenému studiu znamená dohodu mezi klientem a ředitelem zařízení, nejdéle však do 26 let věku a klient musí dodržovat vnitřní řád zařízení.*³⁸

Při ukončení ústavní výchovy z důvodu nabytí zletilosti může klient dostat jednorázový peněžitý příspěvek nebo věcnou pomoc v hodnotě až 15 000Kč, výše je dána vnitřním řádem zařízení a podle skutečných potřeb při propuštění. Společně s orgánem sociálně-právní ochrany dětí je klientovi poskytnuto poradenství, kterého může využít i po odchodu ze zařízení.³⁹

1.7 Domy na půl cesty

Domy na půl cesty, dále jen DPC, začaly vznikat se záměrem poskytnutí bydlení klientů po ukončení ústavní výchovy a zaplnit mezeru v sociálních službách, protože do této doby neexistovala žádná zařízení pro tuto cílovou skupinou. Ovšem v počátcích nebyly jasné představy o fungování těchto zařízení, o poskytovaných službách a nebyly definovány standardy ohledně kvalifikace pracovníků, možných trestů při porušení vnitřního řádu nebo o soukromí klientů.⁴⁰

„V rámci dotační politiky Ministerstva práce a sociálních věcí patří rozvoj služeb DPC k prioritním otázkám. K 31. 12. 1998 fungovalo v ČR 7 domů na půl cesty (v Hrochově Týnci, Zlíně, Brně - 2, v Praze, Kynšperku nad Ohří a v Novém Strašecí). Někteří provozovatelé azylových domů pro matky s dětmi pamatují ve svém zařízení i na dívky propuštěné ze školských zařízení po dosažení zletilosti. Program "výchovy k samostatnosti" je u obou kategorií klientek do značné míry podobný. Začátkem roku 1999 se uskutečnilo z iniciativy MPSV první setkání

³⁸Zákon č. 383/2005 Sb.

³⁹Zákon č. 383/2004 Sb., § 33

⁴⁰MUSIL, L. a kol. *Kultura poskytování osobních sociálních služeb: případová studie domu na půlcesty*. Praha : VÚPSV, 2002.

zástupců provozovatelů domů na půl cesty."⁴¹

DPC jsou jedním ze sedmi základních druhů azylových zařízení, která poskytují pomoc lidem bez přístřeší, zabezpečují jejich základní životní potřeby. Klienti jsou zapojeni do sociálního programu, je jim poskytována pomoc při vyřizování dokladů, při vzdělávání a hledání zaměstnání. K azylovým zařízením ještě patří noclehárny, azylové domy, denní centra, chráněné byty, krizová lůžka a ubytovny pro matky s dětmi.⁴²

Problematika domů na půl cesty je upravena zákonem č.108/2006 Sb. o sociálních službách a vyhláška č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení.

„Domy na půl cesty jsou jednou z možností pro klienty, kteří opouštějí dětský domov po dosažení plnoletosti nebo po skončení profesní přípravy. Domy na půl cesty poskytují pobytové služby na přechodnou dobu pro osoby do 26 let věku, které po dosažení zletilosti opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, popřípadě pro osoby z jiných zařízení pro péči o děti a mládež. Služba obsahuje tyto činnosti:

- poskytnutí ubytování,
- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,
- terapeutické činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů.

*Služby se poskytují za úplatu.*⁴³

Před přijetím klienta do DPC je žádoucí, aby pracovníci DPC navázali předběžný kontakt s případným klientem a zjistili co nejvíce informací o jeho materiální i nemateriální situaci. Tento kontakt probíhá buď přímo v dětském domově, kam přijedou pracovníci DPC, nebo si klienta pozvou přímo do zařízení. Je nutné posoudit klientovy vztahy s rodinou či jiné sociální vztahy, možnosti pracovního uplatnění a ubytování v blízkosti dětského domova. Tyto jevy jsou důležité pro dobrou adaptaci klienta do života běžné společnosti a přechod

⁴¹Ministerstvo vnitra České republiky. [online]. Praha : MVČR, © 2002 [cit. 08-06-08]. Dostupné na WWW: <http://www.mvcr.cz/prevence/system/vlada/1998/uk_min.html>

⁴²FLEISCHMANN, O., HELEŠIČ, B., HENZL, J. a kol.:*Vybrané psychologické aspekty terénní sociální práce*. Ústí nad Labem : Univerzita J. E. Purkyně Ústí nad Labem, 2006.

⁴³Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy [online]. Praha : MŠMT, © 2006 [cit. 08-04 08]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/9#sspd>>

do DPC by mohl být z těchto hledisek nepraktický. Klient tedy dostává možnost navštívit DPC, seznámit se s pracovníky a rozhodnout se, zda je toto pro něj řešením situace po odchodu z dětského domova.⁴⁴

Problematikou podpory dětí, které vyrůstají bez rodinného zázemí, se zabývá i Občanské sdružení DOM, což znamená mimo jiné Dům Otevřených Možností. Ředitelkou je Ing. Michaela Svobodová. Sdružení realizuje 2 domy na půl cesty a programy na nichž se podílejí i klienti zařízení.⁴⁵

V roce 2006 evidovalo MPSV 20 domů na půl cesty s celkovou kapacitou 194 klientů a v zařízeních žilo celkem 183 klientů. Ze statistiky vyplývá, že domy na půl cesty více využívají muži a nejvíce klientů je v Moravskoslezském kraji.⁴⁶

Domy na půl cesty se stále vyvíjejí a mění se jejich koncepce. V následující praktické části se věnuji otázce, zda jsou domy na půl cesty vhodným řešením pro klienty s ukončenou ústavní výchovou.

⁴⁴MUSIL, L. a kol. *Kultura poskytování osobních sociálních služeb: případová studie domu na půlcesty*. Praha : VÚPSV, 2002.

⁴⁵SVOBODOVÁ, M., a kol. *Výroční zpráva 2003*. Praha, 2003.

⁴⁶*Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2006*. Praha : MPSV, 2007.

2.1 Cíl výzkumu

Cílem mé práce je zjistit pomocí empirických metod sběru dat do jaké míry využívají klienti po opuštění dětského domova možnosti domů na půl cesty, jak jsou podle pracovníků DPC připraveni na život mimo ústavní zařízení a kam klienti odcházejí po ukončení pobytu v DPC.

Výzkum jsem provedla formou dotazníků poslaných pracovníkům domů na půl cesty. Dotazník obsahuje 16 převážně otevřených otázek. Lze je rozdělit do dvou skupin. První část je zaměřena na klienty, kteří přicházejí do domu na půl cesty, na jejich problémy a délku jejich pobytu v zařízení. Druhá část je věnována přímo zařízením, jejich pravidlům, spolupráci s institucemi a pracovníkům domů na půl cesty.

Dotazníky jsem rozeslala do 20 domů na půl cesty podle seznamu MPSV z celé České Republiky. Odpovědí, které mohu, použít jsem dostala ze 17 zařízení. Dotazníky vyplňoval vedoucí pracovník nebo sociální pracovník zařízení. V zařízeních, která mi poskytla všechny informace je celkem 140 klientů.

2.2 Stanovení hypotéz

- 1) Předpokládám, že klienty v domech na půl cesty jsou převážně lidé s ukončenou ústavní výchovou a DPC tedy spolupracují s dětskými domovy.
- 2) Předpokládám, že klienti DPC mají podobné problémy, např. s nalezením zaměstnání a posléze s udržením pracovního místa s finančním hospodařením či v oblasti vztahů.
- 3) Předpokládám, že po ukončení pobytu v zařízení klienti mají vlastní bydlení, vlastním bydlením zde myslím, že se nevracejí do původní rodiny.

2.3 Interpretace výsledků

1. hypotéza - Předpokládám, že klienty v domech na půl cesty jsou převážně lidé s ukončenou ústavní výchovou a DPC tedy spolupracují s dětskými domovy.

Výsledky dotazníku ukazují, že převážná většina klientů jsou lidé, kteří ukončili

ústavní výchovu, vrátili se z výkonu trestu nebo opustili vlastní rodinu, např. z důvodu domácího násilí.

V DPC v současnosti žije 96 klientů po ukončení ústavní výchovy, 23 klientů po výkonu trestu a z rodinných důvodů 18 klientů (viz tabulka č. 1 Důvody klientů pro pobyt v DPC). Tato čísla však nejsou dlouhodobě platná vzhledem k neustále se měnícímu počtu klientů v DPC.

Výsledek spolupráce DPC a dětských domovů mě značně zajímal. Chtěla jsem zjistit, do jaké míry jsou domy na půl cesty v kontaktu s dětskými domovy. Z odpovědí vyplývá, že zařízení spolupracují jak s dětskými domovy, tak s výchovnými ústavu, městskými úřady a nestátními neziskovými organizacemi (dále jen NNO). Má hypotéza se tedy **potvrdila částečně**, protože ne všechny DPC spolupracují s dětským domovem.

Spolupráci s dětskými domovy potvrdilo 12 zařízení z dotázaných 17. Zařízení uváděla spolupráci s více institucemi. Nejčastěji DPC spolupracují s dětskými domovy a nevládními organizacemi (viz tabulka č. 2 Spolupráce DPC s jinými zařízeními).

Tabulka č. 1 Důvody klientů pro pobyt v DPC

Důvod pobytu v DPC	Počet klientů	Klienti v %
Ukončení ústavní péče	95	68,5%
Ukončení výkonu trestu	23	16,5%
Rodinné důvody	17	12,8%
Ostatní	3	2,2%

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka č. 2 Spolupráce DPC s jinými zařízeními

Spolupráce	Uvedeno
Dětský domov	12x
Výchovný ústav	7x
NNO	11x
Městský úřad	6x
Jiné zařízení	3x

Zdroj: vlastní výzkum

2. hypotéza - Předpokládám, že klienti DPC mají podobné problémy, např. s nalezením zaměstnání a posléze s udržení pracovního místa s finančním hospodařením či v oblasti vztahů.

Výsledky této hypotézy nelze doložit konkrétními čísly, ale pracovníci domů na půl cesty uváděli jako nejčastější odpovědi pomoc klientům s hospodařením s penězi, s hledáním a udržení zaměstnání a komunikací s úřady. Pracovníci také uváděli starost o domácnost a domácí práce, dluhy, bydlení a citovou podporu. Tato hypotéza se tedy **potvrdila**.

Dá se tedy soudit, že tyto problémy mohou vznikat jako důsledky pobytu klientů v ústavní péči, kterými jsem se zabývala v teoretické části.

3. hypotéza - Předpokládám, že po ukončení pobytu v zařízení klienti mají vlastní bydlení, vlastním bydlením zde myslím, že se nevracejí do původní rodiny.

Vzhledem k tomu, že se klienti po ukončení ústavní výchovy nevracejí do své původní rodiny, zjišťovala jsem jejich bydlení po skončení pobytu v DPC. Z následující tabulky je patrné, že se má hypotéza **potvrdila**.

V položce vlastní bydlení je zahrnuto i bydlení v návaznosti na zaměstnání. Jiným zařízením je myšlen i jiný dům na půl cesty nebo azylový dům.

Tabulka č. 3 Bydlení klientů po odchodu z DPC

Po odchodu z DPC	Počet klientů	Klienti v %
Vlastní bydlení	52	37%
Podnájem, ubytovna	41	28%
Jiné zařízení	17	12%
Rodina partnera	28	21%
Ostatní	2	2%

Zdroj: vlastní výzkum

2.4 Vyhodnocení otázek dotazníku

Otázka č 1. *Vaši klientelu tvoří převážně chlapci nebo dívky?*, nemohu vyhodnotit konkrétními čísly.

Z průzkumu vyplynulo, že klienty domů na půl cesty jsou převážně chlapci.

Z vlastní zkušenosti vím, že dívky se zajímají o svůj osud po ukončení ústavní výchovy dříve než chlapci. Je také pravdou, že se většina klientů po ukončení ústavní výchovy vrací ke své původní rodině, což bývá nejjednodušší způsob řešení situace po odchodu z domova.

Výsledky otázky č. 2. *Kdo tvoří vaši klientelu z hlediska cílové skupiny?*, jsou zahrnuty v tabulce č. 1. Důvody klientů pro pobyt v DPC a potvrzují, že klienty DPC jsou převážně lidé s ukončenou ústavní výchovou, popřípadě po výkonu trestu.

Otázka č. 3. *Z jakého zdroje se o vašem zařízení klienti dozvěděli?* mne svými výsledky překvapila. Vzhledem k tomu, že každé dítě má svého sociálního kurátora v místě bydliště, odkud bylo soudem umístěno do dětského domova jsem předpokládala, že klienti informace o domech na půl cesty nejčastěji získávají od nich, ale tento předpoklad se mi nepotvrdil. Nejčastějším zdrojem informací jsou webové stránky, letáky a prezentace DPC, na jejichž podnětu žije v DPC 75 klientů. Druhým zdrojem pro 32 klientů byli pracovníci dětských domovů, kde nejčastěji uváděnou osobou byl sociální pracovník a 17 klientů je v DPC na základě informací od svých známých a kamarádů. Sociální kurátor doporučil DPC 12 klientům.

Tabulka č. 4 Zdroje informací o službách DPC

Web, leták	Pracovníci dětského domova	Známí, kamarádi	Sociální kurátor
77 klientů	32 klientů	18 klientů	13 klientů

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka č. 4. *S jakými problémy dětem nejčastěji pomáháte?* Výsledky tohoto dotazu ukazují, že nejčastější problémy jsou finance, dluhy a hledání zaměstnání. Pracovníci všech DPC uváděli tyto tři problémy v různém pořadí a dále se objevily vztahové problémy s rodinou či s přáteli a nesamostatnost při vykonávání domácích prací.

Odpovědi na otázku č. 5. *Kolik dětí má problémy se zákonem?* byly nejednotné. V některých zařízeních má problémy se zákonem 75% klientů a z jednoho zařízení se mi dostalo ujištění, že ani jeden z klientů nemá tento problém. Většina zařízení odpověděla asi 50% klientů, kteří mají problémy se zákonem, ale spíše v podobě přestupků. Páchání trestné činnosti je také ve všech zařízeních důvodem k ukončení pobytu ze strany zařízení.

Tabulka č. 5 Procenta klientů s problémy se zákonem

0%	1 zařízení
Až 25%	5 zařízení
Až 50%	7 zařízení
Až 75%	3 zařízení
Až 100%	1 zařízení

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka ukazuje procenta klientů, kteří mají problémy se zákonem a v kolika zařízeních se tak děje. Údaje mi byly poskytnuty v procentech, nelze tedy určit konkrétní počty klientů, kteří přestupují zákon.

Otázku č. 6. *Jak průměrně dlouho zůstávají klienti ve vašem zařízení?*, nelze jednoznačně zodpovědět. Některá zařízení nemají určenou délku pobytu a několik DPC má pevnou dobu pobytu 1 rok. K nejčastějším odpovědím patří průměrně 15 měsíců a 2 roky. Po tuto dobu by si měl klient najít zaměstnání, ubytování mimo zařízení a měl by se naučit žít samostatně. To znamená, že bude klient schopen hospodařit s penězi, vyřídit si doklady a bude integrován do běžné společnosti.

Otázkou č. 7. *Kam děti po skončení pobytu odcházejí?*, se zabývá tabulka č. 3. Bydlení klientů po odchodu z DPC. Klienti po ukončení pobytu v DPC mají nejčastěji vlastní bydlení. Tyto výsledky dokazují, že pracovníci DPC plní jeden z úkolu, které mají. Tedy, že klientům pomáhají při hledání nového bydlení.

Otázky č. 8. až 11. se týkají popisu zařízení.

DPC jsou službou poměrně mladou a šetření ukázalo dvě průměrné délky

fungování - 4 a 8 let. Ovšem výjimkou není ani zařízení fungující let 11. Kapacity zařízení jsou podobné, v DPC bývá kolem 15 klientů v 7-8 bytech. Jedno zařízení uvedlo 50 klientů. Některé DPC mají pouze jednolůžkové pokoje, ale častější jsou pokoje dvoulůžkové. Lze tedy soudit, že DPC jsou malá zařízení, kde se všichni klienti i pracovníci znají.

Počet zaměstnanců v zařízení je dán počtem klientů. Průměrně v DPC pracuje 5 zaměstnanců. V jednom DPC pracují pouze dobrovolníci. Většina zaměstnanců má vysokoškolské vzdělání a profesní zařazení je podobné:

- ředitel/ka, účetní, sociální pracovník, pracovník v sociálních službách/
pečovatelka, správce/údržbář

12. *Jaké jsou podmínky pro získání místa ve vašem domě na půl cesty?* Aby se dítě dostalo do dětského domova, musí splňovat určité podmínky, proto jsem se ptala pracovníků domů na půl cesty na jejich podmínky přijetí. Přestože pobyt v domě na půl cesty nelze nijak nařídit, na rozdíl od pobytu v dětském domově, mají i DPC vlastní podmínky přijetí. A tyto podmínky mají DPC podobné.

K podmínkám přijetí patří:

- ukončení ústavní výchovy, jiné formy náhradní rodinné péče, návrat z výkonu trestu
- neexistence vhodného rodinného zázemí
- splnění cílové skupiny DPC, být sociálně potřebný
- souhlas s domovním řádem a pravidly zařízení
- absence duševních poruch
- absolvování motivačního pohovoru, pohovoru s psychologem
- doporučení z dětského domova

S touto otázkou souvisí i otázka č. 13 *Jaké povinnosti mají klienti vašeho zařízení?* Z výzkumu vyplynuly tyto povinnosti klientů:

- dodržovat domovní řád a pravidla zařízení

- aktivně řešit svou situaci, tedy hledat si zaměstnání
 - spolupracovat s pracovníky zařízení, účastnit se pracovní terapie a komunitních setkání
 - podílet se na provozu zařízení (úklid, starost o zahradu...)
 - platit včas za poskytované služby
- Neplnění podmínek zařízení vede k ukončení pobytu klienta v DPC.

Otázka č. 14. *Jste samostatné zařízení nebo jste součástí třeba azylového domu?*

Šetření ukázalo, že DPC jako samostatná zařízení a jako součást celku je v poměru 50:50. Některé DPC spadají pod oblastní charity nebo nestátní neziskové organizace. Asi čtvrtina zařízení funguje společně s azylovými domy, většinou pro matky s dětmi.

Otázka č. 15. *Spolupracujete s nějakým zařízením, např. konkrétním dětským domovem?* má výsledky zahrnuté v tabulce č. 2. Výsledky ukazují, že DPC spolupracují nejen s dětskými domovy, ale i s jinými institucemi, které mohou být nápomocny v efektivní pomoci klientům DPC.

Odpovědi na otázku č. 16. *Jaký je podle Vašeho názoru největší problém u dětí, kteří přecházejí z dětského domova do domu na půl cesty?*, jsou velmi podobné.

Na prvních místech byla absence pracovních nároků, hospodaření s penězi a nesamostatnost klientů. Dalšími oblastmi byla citová deprivace, nereálné představy o vlastním životě, vztahová naivita a absence motivace, jak k práci, tak k samostatnému životu.

Všechny tyto problémy souvisejí s riziky ústavní péče, kterými jsem se zabývala v teoretické části. Pobyt v ústavní péči není pro klienty jednoduchý a nese sebou důsledky, které řeší pracovníci domů na půl cesty. V dětském domově si klienti zvyknou na materiální zabezpečení bez vlastní aktivity, ale s tímto standartem se po skončení ústavní péče musí klient rozloučit a zajisté to není jednoduché.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo zjistit, do jaké míry jsou děti, které mají nařízenou ústavní výchovu, připraveny na život a jak jsou schopny se přes tento svůj handicap integrovat do běžné společnosti.

Výzkumem v praktické části práce jsem se snažila ukázat pohled pracovníků domů na půl cesty na připravenost dětí na samostatný život po ukončení ústavní výchovy a přinést aktuální informace o počtech domů na půl cesty a jejich kapacitách. V tomto ohledu vyplynul důležitý poznatek, že domy na půl cesty nemají dostatečné kapacity pro poskytnutí svých služeb všem klientům, kteří odcházejí z dětského domova a mohli by mít zájem o využití služeb domů na půl cesty.

Ukončení ústavní výchovy není pro klienty jednoduchý proces. Nemálo klientů nemá rodinné zázemí, kam by se mohl vrátit a zůstávají nadále odkázáni na pomoc státu. Otázkou je, zda pracovníci dětských domovů také nepřispívají k nesamostatnosti klientů převzít odpovědnost za svůj vlastní život. Pokud srovnáme dítě osamostatňující se od vlastní rodiny a klienta opouštějícího dětský domov zjistíme, že málokteré dítě z rodiny se dokáže postavit na vlastní nohy bez podpory své rodiny. Pro klienty je tedy mnohem těžší začlenit se do běžné společnosti a pouze spoluprací několika subjektů - státu, dětského domova, neziskových organizací či sociálního kurátora - lze klientům pomoci překonat toto složité období.

Výzkum ukázal, že klienti opouštějící dětský domov mají podobné, ne-li stejné problémy, s jejichž řešením jim pomáhají pracovníci domů na půl cesty. Pokud bych měla odpovědět na otázku, zda jsou řešením problémů ústavní výchovy domy na půl cesty, řekla bych, že jsou na nejlepší cestě tyto problémy řešit.

Klientům mohou významně pomoci v řešení bytové, pracovní i vztahové situaci, ve které se klient nachází. A pokud i dětské domovy začnou klienty učit zodpovědnému chování, finančnímu hospodaření a rozhodování o vlastním životě, znatelně pomohou samotným klientům s řešením situace po ukončení ústavní výchovy.

Seznam použité literatury

Monografie:

FLEISCHMANN, O., HELEŠIC, B., HENZL, J. a kol.: *Vybrané psychologické aspekty terénní sociální práce*. Ústí nad Labem : Univerzita J. E. Purkyně Ústí nad Labem, 2006. ISBN 80-7044-769-9.

MATĚJČEK, Z.; DURYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. Praha : Galén, 1994. ISBN 80-85824-06X.

MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha : SLON, 1995. ISBN 80-85850-08-7.

MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-473-7.

MÜHLPACHR, P. *Vývoj ústavní péče. (Filozoficko-historický pohled)*. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2001. ISBN 80-210-2512-3.

MUSIL, L. a kol. *Kultura poskytování osobních sociálních služeb: případová studie domu na půl cesty*. Praha : VÚPSV, 2002.

SVOBODOVÁ, M., a kol. *Výroční zpráva 2003*. Praha, 2003.

SVOBODOVÁ, M., VRTBOVSKÁ, P., BÁRTOVÁ, D. *Zpráva o stávajícím stavu náhradní výchovné péče o děti a mládež bez rodinného zázemí v České republice*. Praha, 2002.

ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha : Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.

TAXOVÁ, J. *Výchovné problémy dětských domovů*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1967.

TURČEK, K. *Psychopatologické a sociálno-patologické prejavy detí a mládeže*. Bratislava : IRIS, 2003. ISBN 80-88778-99-9.

VALENTA, V. *Aplikace rodinné výchovy v činnosti dětského domova*. Krajský pedagogický ústav v Ústí nad Labem, 1975.

Internetové zdroje:

Dům otevřených možností [online]. Praha: Dom, © 2004 [cit. 2008-04-08]. Dostupné na WWW: <http://www.dom.os.cz/dokumenty/downloads_Koncepce_SPR.pdf>.

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy [online]. Praha: MŠMT, © 2006 [cit. 08-04-08]. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/9#sspd>

Ministerstvo vnitra České republiky. [online]. Praha : MVČR, © 2002 [cit. 08-06-08]. Dostupné na WWW: <http://www.mvcr.cz/prevence/system/vlada/1998/uk_min.html>

Ústav pro informace ve vzdělávání [online]. Praha : Ústav pro informace ve vzdělávání, © 2003 [cit. 2008-04-08]. Dostupné na WWW: <<http://www.uiv.cz/rubrika/101>>.

Zákony:

č. **383/2005 Sb.**, kterým se mění zákon 109/2002Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

č. **563/2004 Sb.** o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů.

Ostatní dokumenty:

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2006. Praha : MPSV, 2007. ISBN 978-80-86878-54-6

Zpráva o stávajícím stavu NRP o děti a mládež bez rodinného zázemí v ČR. *Sociální práce*, 2003, č. 21, s. 46-50.

Úmluva o právech dítěte. New York, 20.11.1989.

Seznam příloh

Příloha č. 1. Dotazník pro pracovníky domů na půl cesty

Příloha č. 2. Návrh na zahájení řízení o nařízení ústavní výchovy nezletilého dítěte

Příloha č. 1

Dobry den, jmenuji se Oldřiška Kavanová, jsem studentka Teologické fakulty v Českých Budějovicích a chtěla bych Vás požádat o vyplnění dotazníku, který mi pomůže ve vypracování mé bakalářské práce. Veškeré informace budou použity pouze pro účely bakalářské práce a odpovědi budou zpracovány jako anonymní. Tímto dotazníkem chci zjistit, jak dalece jsou děti po ukončení ústavní výchovy připravené na život a zda je dům na půl cesty vhodným řešením.

1. Vaši klientelu tvoří převážně:
 - a) chlapci
 - b) dívky
2. Kdo tvoří vaši klientelu z hlediska cílové skupiny?
3. Z jakého zdroje se o vašem zařízení klienti dozvěděli?
4. S jakými problémy dětem nejčastěji pomáháte? Seřad'te dle četnosti (1 znamená nejvíc).
5. Kolik dětí má problémy se zákonem?
6. Jak průměrně dlouho zůstávají klienti ve vašem zařízení?
7. Kam děti po skončení pobytu odcházejí?
 - a) k vlastní rodině
 - b) mají vlastní bydlení
 - c) jiná možnost
8. Jak dlouho existuje vaše zařízení?
9. Jakou kapacitu má vaše zařízení?
10. Kolik je v Domě zaměstnanců?

11. Jaké mají vaši zaměstnanci profesní zařazení?
12. Jaké jsou podmínky pro získání místa ve vašem domě na půl cesty?
13. Jaké povinnosti mají klienti vašeho zařízení?
14. Jste samostatné zařízení nebo jste součástí třeba azylového domu?
15. Spolupracujete s nějakým zařízením, např. konkrétním dětským domovem?
16. Jaký je podle Vašeho názoru největší problém u dětí, kteří přecházejí z dětského domova do domu na půl cesty

Děkuji Vám za čas strávený nad vyplněním tohoto dotazníku.

Oldřiška K.

Příloha č. 2

Návrh na zahájení řízení o nařízení ústavní výchovy nezletilého dítěte

Okresnímu soudu v ...(adresa soudu, v jehož obvodu má nezletilý na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu, popřípadě jiných rozhodujících skutečností své bydliště)

(Osvobozeno od soudního poplatku podle § 11 odst. 1 písm. a) zákona o soudních poplatcích)

navrhovatelka: matka ... (jméno a příjmení) ..., (nar. ...), bytem v ... (adresa bydliště) ...

otec ... (jméno a příjmení) ..., (nar. ...), bytem v ... (adresa bydliště) ...

nezletilý ... (jméno a příjmení) ..., nar. ..., bytem v ... (adresa bydliště) ...

Návrh na zahájení řízení o nařízení ústavní výchovy nezletilého ..., nar. ...

počet stejnopisů: (trojmo)

přílohy:

- ... (označení příloh návrhu)

I.

Nezletilý ... se narodil v manželství dneRozsudkem Okresního soudu v ... ze dne ... č.j. ..., jenž nabyl právní moci dne ..., bylo manželství rodičů nezletilého ... rozvedeno, v této souvislosti rozsudkem Okresního soudu v ... ze dne ... č.j. ..., jenž nabyl právní moci dne ..., byl nezletilý ... pro dobu po rozvodu manželství rodičů nezletilého svěřen do výchovy matky a otce stanoveno výživné pro nezletilého.

Důkazy:

- rodným listem nezletilého ...

- rozsudkem Okresního soudu v ... ze dne ... č.j. ... s vyznačenou doložkou právní moci

- rozsudkem Okresního soudu v ... ze dne ... č.j. ... s vyznačenou doložkou právní moci

- výslechem účastníků řízení

II.

Otec nezletilého se po rozvodu od rodiny odstěhoval a založil si svojí vlastní

rodinu. V době kolem ... se začalo chování - do té doby bezproblémového nezletilého ... zhoršovat. Nezletilý se začal dopouštět drobných krádeží a záškoláctví. S nezletilým ... jsem byla na návštěvě v pedagogicko-psychologické poradně, kde po opakovaných pohovorech s nezletilým se jeho chování zlepšilo. K opětovnému zhoršení chování nezletilého došlo v době, kdy ... a nastoupil do ... v V této době nezletilý ... navázal kontakt s ..., následně přestal docházet do ... a začal se toulat a dopouštět opět dalších krádeží. Přes mé apely na otce nezletilého, jehož jsem žádala, aby na nezletilého také alespoň částečně výchovně působil, tento pro své zaneprázdnění a již novou vlastní rodinu mi odmítl při výchovném působení na nezletilého ... jakkoliv pomáhat.

Důkazy:

- výslechem účastníků řízení
- zprávou pedagogicko-psychologické poradny
- zprávou ... v
- přestupkovým spisem vedeným u ... v ... pod sp. zn. ...

III.

Situace se vyhrotila v ..., kdy jsem již přestala nezletilého ... zcela výchovně zvládat. Nezletilý opět přestal docházet do ..., nerespektuje již vůbec moji autoritu, nedodrží mé pokyny a dopouští se další trestné činnosti. Chování nezletilého se vyhrotilo do té míry, že ... po naší vzájemné hádce kvůli chování nezletilého tento opustil můj byt a v současné době mi jeho pobyt již více než ... dny není známý. Jsem přesvědčena, že nezletilého ... je nutno izolovat od jeho party kamarádů, kteří jej negativně ovlivňují, a v tomto smyslu mám za to, že je výchova nezletilého ... vážně ohrožena a narušena a já sama již jeho výchovu nemohu zabezpečit; z tohoto důvodu souhlasím s nařízením ústavní výchovy nezletilého ...

Důkazy:

- výslechem účastníků řízení
- trestním spisem vedeným u Policie ČR - OÚV ... vedeným pod sp. zn. ...

IV.

S ohledem na shora uvedené skutečnosti mi proto nezbývá než navrhnout, aby soud po provedeném řízení vynesl tento

r o z s u d e k :

I. Nařizuje se ústavní výchovu nezletilého ..., narozeného

II. Žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení.

V ... dne ...

podpis návrhovatelky ...

Abstrakt

KAVANOVÁ, O. *Problémy ústavní výchovy-jsou řešením domy na půl cesty?*

České Budějovice 2008. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce Mgr. J.Šimečková.

Klíčová slova: ústavní výchova, dětský domov, dům na půl cesty

Práce se zabývá problematikou ukončení ústavní výchovy a následným životem klientů po odchodu z dětského domova. Teoretická část je věnována historii péče o potřebné, charakterizuje rizika ústavní péče, včetně psychické subdeprivace a nastiňuje zařízení ústavní péče v České Republice.

Praktická část je tvořena výzkumem v domech na půl cesty v celé České Republice. Šetření zjistilo podobné problémy, se kterými se setkávají klienti po ukončení ústavní výchovy. Část dotazníku byla věnována zmapování domů na půl cesty, jejich kapacit a zaměstnanců. Domy na půl cesty jsou významnými institucemi v následné péči o klienty odcházející z dětského domova.

Abstract

KAVANOVA, O. *The problems with fundamental education- Are the Houses on a half a way a real solution?* České Budějovice, 2008. Bachelor work. University of South Bohemia in České Budějovice. Faculty of Theology. Department of Practical Theology. Supervisor Mgr. Jana Šimečková

Key words: fundamental education, The Children's home, The Houses on a half a way

My work is dealing with the problems which concern fundamental education and follow-on life of clients who leave their children's home. The theoretical part is dedicated to history of people who need care. It characterizes risks of Fundamentals care, includes mental subdeprivation and it also outlines the facilities of fundamental care in Czech Republic.

The practical part is created of research at the Houses on a half a way from whole Czech Republic. The search has showed similar problems which are common for the clients after finishing their fundamental education.

The part of questionnaire was concentrated on mapping the Houses on a half a way, their capacity and employees.

The Houses on a half a way are very important institutions of follow-on care for clients leaving their children's home.